

Sanja IVČEVIĆ
uz prilog: Ema Višić-Ljubić

METALNI I KOŠTANI NALAZI U AUGUSTEUMU NARONE

THE METAL AND BONE OBJECTS IN THE AUGUSTEUM OF NARONA

UDK: 904 (497.5 Vid) "652"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 4. 2. 2004.
Odobreno: 30. 11. 2004.

Sanja Ivčević
Ema Višić-Ljubić
HR, 21000 SPLIT
Arheološki muzej
Zrinsko-Frankopanska 25

U tekstu su obrađeni metalni i koštani nalazi iz Augusteuma u antičkoj Naroni, kojima pripadaju nakitni oblici (prsten, naušnica, narukvica), funkcionalno-ukrasni dijelovi nošnje (fibule), kućni inventar i predmeti za svakodnevnu uporabu (igle za šivanje, pršljen za pređenje, ručke posuda, alka, oštrica noža, čavli, zakovica, žeton za igru ili računanje), kozmetički pribor (ukosnice), medicinski instrumenti (žličasta sonda) i vojnička oprema (dio oklopa, falera i privjesci). Materijal koji možemo sa sigurnošću datirati svodi se na dvije osnovne skupine: nalazi iz 1. st. i kasnoantički materijal iz horizonta nakon prestanka funkcioniranja hrama.

Metalni i koštani nalazi iz Augusteuma u antičkoj Naroni malobrojni su u odnosu prema ostalim skupinama sitnoga materijala (staklo, keramika). Od ukupno četrdeset pet predmeta, devet je koštanih. Preostali metalni predmeti uglavnom su izrađeni od bronce, u manjoj mjeri od željeza, dok su oni od plemenitoga materijala (srebrni prsten i zlatna naušnica) iznimka. Raznovrsnost nije samo u materijalu izradbe, već i u namjeni, jer su zastupljeni razni oblici kao nakit (prsten, naušnica, narukvice), funkcionalno-ukrasni dijelovi nošnje (fibule), kućni inventar i predmeti za svakodnevnu uporabu (igle za šivanje, pršljen za pređenje, ručke posuda, alka, oštrica noža, čavli, zakovica, žeton za igru ili računanje), kozmetički pribor (ukosnice), medicinski instrumenti (žličasta sonda), te vojnička (dio oklopa) i konjska oprema (falera, privjesci, okov).*

* Obrađeni materijal iz hrama, koji nije uvršten u izložbu, objavljen je u IVČEVIĆ 2003b: 345-362.

Materijal koji možemo sa sigurnošću datirati svodi se na dvije osnovne skupine: nalazi iz 1. st. (napomenimo da je jedan okov datiran u 2.-3. st.) i kasnoantički materijal iz horizonta nakon rušenja hrama.

U 1. st. datirani su srebrni prsten i narukvica prebačenih krajeva, te sve fibule koje su zastupljene na lokalitetu, a to su rana zglobna fibula, te skupina od četiri fibule tipa aucissa. U to vrijeme datirani su falera i dva privjeska koji su bili dio opreme konja, s tim da falera i trodijelni privjesak idu u drugu polovinu 1. st. Ljuske konjaničkog oklopa (*lorica squamata*) datiraju se okvirno u rano Carstvo, a svi ostali nalazi, kao igle za šivanje, ručke, medicinska sonda, čavli, zakovice, odnosno sav ostali materijal pripada predmetima koji nemaju brz tipološki razvoj ili ga nemaju uopće pa se javljaju kroz cijelu antiku u istom obliku. Tako se oblici šivaćih igala ili medicinskih sondi nisu mijenjali stoljećima. Radi se gotovo uvijek o materijalu koji je neukrašen, te ga ni na osnovi ukrasnih karakteristika nije moguće precizno datirati, ali se uklapa u kontekst ranoga horizonta na način da je pripadao hramskim slojevima, dakle zatvorenoj cjelini.

Premda su nalazi iz Augusteuma u Naroni, koje precizno možemo datirati u razdoblje kasne antike, malobrojni i svode se na tri metalna predmeta (ulomak brončane lukovičaste fibule, zlatna košarasta naušnica, brončana narukvica), datacijski raspon im je prilično širok, tj. 5., 6., i prva polovina 7. st.; ubrajaju se u predmete nesumnjivo rimske antičke tradicije, koje su izrađivali i rabili u prvom redu starosjedoci.

Usporedbom dviju skupina uočava se da u temenosu hrama nije pronađen niti jedan kasnoantički predmet, za razliku od ranoantičkih koji su nađeni na prostoru hrama.

METALNI NALAZI

1. inv. br. 1700; prsten;

srebro;

1. st.;

temenos, 15. 10. 1999.;

promjer: vanjski 1,9 cm; unutrašnji 1,7 cm, širina alke 0,2 cm, debljina alke 0,15 cm, promjer spirala 0,4 cm, alka prstena je polukružna presjeka, oba kraja se sužavaju u žicu kružnoga presjeka od koje su savijene dvije spirale, po jedna sa svake strane, a potom je žica savijena oko alke i na taj način učvršćena.¹

¹ POPOVIĆ 1992: kat. br. 63, sl. 63; KOŠČEVIĆ 1991: T. X, 119; MIHOVILIĆ 1979: T. 1, 10; BRUNŠMID 1901: 160, sl. 114; ISTENIĆ 2000: 394, T. 113, 9, gr. 543; GUIRAUD 1989: 193, sl. 36, e, sl. 40; BECKMANN 1969: 39, T. 1, 525; MARIĆ 1968: T. XX, 9, T. XXII, 9; *Tipologija*: GUIRAUD 1989 - tip 6c; BECKMANN 1989 - grupa IV, oblik 22, inačica d; POPOVIĆ 1992 - tip VII; RIHA - tip 2. 19. 2

Posve siguran kronološki okvir prstena prebačenih krajeva s dvostrukim diskoidnim ukrasom ne postoji, jer se taj tip javlja na području cijeloga Sredozemlja od 1. do 4. st., a neki primjerci se datiraju i u 1. st. pr. Kr.² Na helenističko podrijetlo upozoravaju razni autori.³

2. inv. br. 2091; narukvica;

bronca;

1. st.;

zapadni temenos, 5. 7. 1999.;

promjer 7,1 cm, promjer žice 0,21 cm, promjer spirala 0,7 i 0,8 cm; narukvica prebačenih krajeva⁴ izrađena od brončane žice kružnoga presjeka. S prednje strane narukvice su dva spiralna diska. Stanjeni završeci narukvice su sa četirima navojima omotani na suprotnim stranama obruča. Obruč narukvice je djelomice deformiran.

Naronitanska narukvica sa spiralno oblikovanim diskovima predstavlja bogatije ukrašenu inačicu narukvica s prebačenim krajevima. Analogni primjerci potječu iz japodske nekropole u Ribiću⁵ gdje se datiraju u drugu pol 1. st. Slična srebrna narukvica iz okolice Obrovca⁶ datira se u 1. st., a brončana narukvica iz Siska⁷ ide u vremenski period 1. i 2. st. S područja Gornje Mezije potječu tipološki analogni primjerci narukvica luksuznije izvedbe u srebru iz ostava u Barama kod Požarevca⁸ i Tekije⁹ datiranih novcem cara Domicijana u razdoblje od 70. do 90. godine. U njihovoj dekoraciji, koja je izvedena navojima i spiralama, kao i na naronitanskoj, ogledaju se helenistički utjecaji.¹⁰

E. V.-Lj.

3. inv. br. 1701; rana zglobna fibula;

bronca;

kraj 1. st. pr. Kr. - početak 1. st.;

površinski sloj u sjeverozapadnom uglu hrama, 11. 3. 1993.;

duž. 3,2 cm, vis. 1,8 cm, vrpčast luk se postupno sužava od zglobnoga tuljca prema nozi koja završava polukružnim trnom, ukrašen je nizovima gustih uboda uz rubove luka, te rijetkim ubodima po sredini luka, i parovima koncentričnih kružnica, držač igle je četvrtast, mehanizam za kopčanje igle je zglobni.¹¹

² GUIRAUD 1989: 193

³ MIHOVILIĆ 1979: 225, bilj. 57

⁴ KOŠČEVIĆ 1991: 25, 26; MARIĆ 1968: 36; MANO-ZISI 1957: 17; JOVANOVIĆ 1978: 26, 27, kat. n° 47-50, 51, fig. 55

⁵ MARIĆ 1968: tab. XX, 49, tab. XXI, 17

⁶ NEDVED 1981: fig. 3, 99

⁷ KOŠČEVIĆ 1991: tab. II, 36

⁸ JACANOVIĆ 1995: 104, fig. 2

⁹ MANO-ZISI 1957: tab. IV, 8,9, tab. VI, 10, tab. VIII, 11

¹⁰ id. p. 17

¹¹ FISCHER 1966: 23 i 24; KOŠČEVIĆ 1980: T. I, 11; MARIĆ 1968: T. VI, 4; POPESCU 1945: 489, T. 3, 21; RIECKHOFF 1975: sl. 5, 3; IVČEVIĆ 2002: 247, kat. br. 5, T. I, 5

Taj najraniji zglobni tip fibule jako je zastupljen u sjevernoj Italiji,¹² gdje se razvija iz kasnolatskih fibula. Značajka je tog oblika njegovo kratko trajanje krajem 1. st. pr. Kr. i početkom 1. st. po. Kr., kada se iz njega razvijaju aucissa-fibule.

4. inv. br. 1702; aucissa-fibula;

bronca;

1. st.;

temenos, 26. 10. 1999.;

dužina 6,1 cm, visina 3,3 cm, vrpčast luk s naglašenim središnjim rebrom ukrašenim nizom točkastih uboda uzduž luka i po jednom urezanom linijom uz uzdužne rubove postupno se sužava prema nozi, prijelaz na nogu koja završava gumbastim ukrasom naglašen je trima poprečnim rebrima, držač igle je trokutast, a pravokutna zaglavna pločica, kojoj su vanjske strane oblikovane konkavno, ukrašena je nizom uboda uz gornji rub, od zglobnoga mehanizma sačuvano je pola zglobnoga tuljca, igla u cijelosti nedostaje.¹³

5. inv. br. 1703; aucissa-fibula;

bronca;

1. st.;

temenos, 16. 9. 1999.;

dužina 4,25 cm, visina 2,4 cm, luk fibule je polukružna presjeka, uzduž luka jedva vidljiv niz točkastih uboda, prijelaz luka u nogu naglašen je trima poprečnim urezima; nedostaje gumbasti ukras na kraju noge, držač igle je trokutast, a od zaglavne pločice sačuvan je samo dio uz luk, koji je ukrašen nizom urezanih crtica, mehanizam za kopčanje igle nedostaje.¹⁴

Aucissa-fibule javljaju se od početka 1. st., a intenzivno se rabe u vrijeme Flavijevaca. Dugo trajanje pokazuju na području cijele Dalmacije, gdje su često nalažene. U Arheološkome muzeju u Splitu čuva se velik broj aucissa-fibula, s natpisom i bez njega.¹⁵

6. inv. br. 1711; dvije ljske vojničkog oklopa (*lorica squamata*);

bronca;

1., 2. st.;

temenos, 28. 6. 1999.;

¹² FISCHER 1966: 23 i 24

¹³ BOJOVIĆ 1983: T. II, 10-15; KOŠČEVIĆ 1980: T. III, IV; RIHA 1994: T. 18, 19, 20, 21; JOBST 1975: T. 1, 1-3; BÖHME 1972: 17-21; GERHARZ 1987: sl. 13, 57-61; PETRU 1972: T. XCII, 20-22; KOVRIG 1937: T. IV, 32, 33; FEUGÈRE 1985: T. 117, 1503-1505, T. 118, T. 119, 1517, 1522, 1526-1528, T. 120-130; 132-135; FAUDET 1999: T. X, 65-71, T. XI, 74; LERAT 1956: T. VII, 135, 137-150; ISTENIČ 2000: T. 123, gr. 577, 9; IVČEVIĆ 2003a: kat. br. 4-7

¹⁴ KOŠČEVIĆ 1980: T. IV, V; RIHA 1994: T. 21, T. 22, 2312-2318; BÖHME, 1972: T. 2, 22; GERHARZ 1987: sl. 13, 62-65, sl. 14, 68, 72, 73; KOVRIG 1937: T. IV, 28, 29; FEUGÈRE 1985: T. 130, 1633, T. 131, 1634, T. 136, 1700, 1701, 1705, 1706; LERAT 1956: T. VII, 128-132; ISTENIČ 2000: T. 95, gr. 471, 13; IVČEVIĆ 2003a: kat. br. 9, 10

¹⁵ IVČEVIĆ 2002: 235, 236, kat. br. 14-44, T. II, III, IV, V, 37-44

visina 2 cm, širina 2 cm (zajedno), pojedinačno 1,2 cm, debljina 0,05 cm, dvije međusobno spojene ljske, zaobljene na donjem dijelu, svaka ima po osam rupica, raspoređenih po dvije, jedna ispod druge, sa svake strane, kroz te rupice provlačila se brončana žica kojom su pločice bile međusobno spojene, sačuvane su četiri žice, pločice su sačuvane u cijelosti.¹⁶

Lorica squamata ili oklop izrađen od metalnih pločica (ljski) podrijetlo vuče sa Srednjeg istoka, gdje se javlja u 17. st. pr. Kr.¹⁷ Rimljani su ga dugo rabili kao dio opreme svog vojnika, ali je najviše u uporabi kroz 1. i 2. st.

7. inv. br. 1725; falera;

bronca;

druga polovina 1. st.;

temenos, sjeverni dio; 28. 6. 1999.;

visina 2 cm, širina 2,5 cm, gornji dio je rompskog oblika, s triju strana završava kapljičasto, a s četvrte je šarka na kojoj je visio privjesak, središnji dio je polukružno ispupčen s ukrasnom kuglicom na sredini, s donje strane četvrtast okov.¹⁸

Konstruktivski elementi, spajanje falere i orme zakovicama, te vješanje privjeska pomoću šarke, kao i ukras, elementi su koji datiraju naš primjerak u klaudivjevsko-flavijevsko vrijeme.¹⁹

8. inv. br. 1710; listolik privjesak;

bronca;

1. st.;

temenos, 8. 6. 1999.;

visina s ušicom za vješanje 3,3 cm, bez ušice 3 cm, širina (u najširem dijelu) 2,2 cm, debljina 0,05 cm, privjesak je listolika oblika kojem su rubovi oblikovani valovito, odnosno sa svake strane ima niz od pet polukružnih završetaka, na dnu je okrugli završetak, ušica za vješanje izvedena je savijanjem žice prema poledini privjeska, simetrično postavljen ukras na ramenima privjeska u obliku pelte izrađen na proboj, kroz jedan je provučena žičana alka.²⁰

Listoliki privjesak datacijski i konstruktivski odgovara faleri (kat. br. 7). Naime, privjesci sa ušicom izvedenom savijanjem žice prema poledini privjeska i istaknutim završnim gumbom na dnu datirani su u razdoblje od Klaudija do Trajana.²¹

¹⁶ UNZ, DESCHLER-ERB 1997: 32, kat. br. 844-857, T. 35, 844-857; HENDERSON 1949: 143, kat. br. 178, T. L, 178; VOIROL 2000: 17, 1.2.3., T. 7, 51, T. 8, 50; BINSFELD 1984: 160, kat. br. 60 b, sl. 60 b

¹⁷ VOIROL 2000: 17

¹⁸ BOUBE-PICCOT 1980: 354, kat. br. 613, sl. 37, 613; VOIROL 2000: T. 10, 84, 86

¹⁹ VOIROL 2000: 22, 4. 2

²⁰ KOŠČEVIĆ 1991: Sisak - T. XIV, 213, Drnovo - 49, sl. 286; VOIROL 2000: T. 13, 113, 114, rekonstrukcija načina pričvršćivanja na remen p. 22, sl. 14; NEDVED 1981: 156, 71, sl. 2, 71; FISCHER 1973: 86, sl. 17, 1; UNZ, DESCHLER-ERB 1997: T. 55, 1501, T. 57, 1580-1588; ISTENIĆ 2000: 68, T. 148, 2, gr. 652, T. 112, 8, gr. 539

²¹ VOIROL 2000: 24, 4.3.7

9. inv. br. 1942; trodijelan listolik privjesak;

bronca, nielo, ostaci posrebrjenja;

druga polovina 1. st.;

uz sjeverni zid hrama, 17. 6. 1996.;

visina 4,3 cm, širina 3,8 cm, debljina 0,2 cm, na gornjem dijelu privjeska su dvije perforacije u obliku pelte, a takve tvore i postranični krakovi koji se uvijaju prema van i ponovno spajaju s privjeskom, sva tri kraka završavaju u obliku žira, prednja strana ukrašena je urezanim viticama i listovima vinove loze i grozdovima, na nekoliko mjesta vidljivi ostaci crvene, možda i zelene boje, na vrhu privjeska je kružna rupica koja je služila za učvršćivanje privjeska na faleru.²²

Nastanak tipa se stavlja u Klaudijevo vrijeme, te traje kroz flavijevsko razdoblje, nakon čega počinju izlaziti iz mode, a na njihovo mjesto dolaze ukrasne ploče. Naronitanski primjerak bi prema dekoraciji pripadao u ranije inačice toga tipa privjesaka. Kako im se pojava stavlja negdje od sredine 1. st., naš bi primjerak pripadao tom razdoblju ili nešto kasnijem, najdalje do kraja stoljeća.

10. inv. br. 2090; okov;

bronca; lijevanje;

2. - 3. st.;

sjeverni temenos, 8. 6. 1998.;

duž. 4,4 cm; šir. 2,7 cm; vis. sa zakovicama 1 cm; perforirani okov izdužena oblika ukrašen trubljestim ornamentima (trompetenmuster) i viticama. Ukrašen je komponiran od po dva nasuprotno postavljena trubljasta ornamenta koji se dodiruju na užim stranama okova. Na križno koncipirano središte okova naslanjaju se dvije manje antitetički postavljene trompete koje završavaju viticom. Na dužim stranama okova nalaze se izvijeni nasuprotno postavljeni manji trubljasto formirani završeci koji se naslanjaju na hrpte manjih trompeta. Na stražnjoj strani okova su dvije zakovice za pričvršćivanje. Okov je djelomice oštećen.

Tehnika izradbe ("ajour") kao i sam motiv trompeta²³ vuku podrijetlo iz kasnolatenskog razdoblja i doživljavaju procvat tijekom 2. i 3. st. Ovu stilsku karakteristiku u rimskom umjetničkom obrtu pojedini autori označavaju kao keltsku renesansu.²⁴ Najbližu analogiju nalazu iz Narone predstavlja okov s nepoznatoga nalazišta ukrašen motivom trompeta i križno postavljenih vitica koji se čuva u splitskom Arheološkom muzeju.²⁵ Izdužena ažurirana aplika gotovo identična splitskom, a time i naronitanskom primjerku iz rimskoga kastruma pokraj Doboja²⁶ datira se u 2. i 3. st. Veoma slični naronitanskom okovu su i nalazi koji potječu iz konjskih ukopa u Brigetiju²⁷ datirani u drugu pol. 2.

²² KOŠČEVIĆ 1992: T. XV, 220; VOIROL 2000: T. 11, 101; DIXON, SOUTHERN 1992: 69, sl. 38; UNZ, DESCHLER-ERB 1997: T. 51, 1385-1388; LAWSON 1978: 150, sl. 9, 8; MACKENSEN 1991: 174, sl. 4,4; PETRU 1972: T. XCV, 21; BOUBE-PICCOT 1964: 159, sl. 1, 1, 4, T. VIII, 6

²³ BOUBE-PICCOT 1964: p. 184; BÖHME 1972: 44, n. 336; OLDENSTEIN 1997: p. 204

²⁴ id. p. 204, 205; LAWSON 1978: p. 153

²⁵ Okov je uveden u knjigu inventara pod inv. n° H 5958

²⁶ ČREMOŠNIK 1984a: tab. III, 2

²⁷ BARKÓCZI 1948: p. 177, 178, tab. XXX, 8, tab. XXXI, 4, 5, tab. XXXII, 4, 6

st. U odnosu na okove iz Brigetija naronitanski je plastičnije izradbe i bogatije dekoriran s obzirom na kombinaciju trubljastog ornamenta i vitica. Analogni okovi iz Brigetija predstavljaju dio konjske orme²⁸ što može ukazati i na eventualnu funkciju naronitanskog okova.

E. V.-Lj.

11. inv. br. 1705; igla za šivanje;

bronca;

Carstvo;

u sloju grobova u južnom dijelu cele, 16. 6. 1995.;

dužina 13,3 cm, promjer u najširem dijelu 0,3 cm, vrh igle je zaoštren i stanjen, gornji dio je pravokutna presjeka, dok je donji kružnoga, rupica je pravokutna oblika, ali je u gornjem dijelu nešto šira nego u donjemu i zaobljena, tako da je oblik rupice nepravilan.²⁹

KASNOANTIČKI NALAZI

12. inv. br. 1937; noga lukovičaste fibule;

bronca, pozlata;

5. st.;

u sloju grobova u južnom dijelu cele, 17. 6. 1995.;

dužina 5,1 cm, širina 1,6 cm, visina 0,6 cm, noga lukovičaste fibule, kružnoga presjeka, šuplja - kroz otvor je ulazila igla, s objiju strana ukras u obliku niza dvostrukih voluta postavljenih slobodno u prostoru (tip Keller 6), mjestimično sačuvana pozlata.³⁰

Lukovičaste fibule iz 5. st. (tip Keller 6) u svom osnovnom obliku nastavljaju razvojni put tog tipa fibula, kojima je oblikovanje noge jedna od osnovnih tipoloških odrednica. Početkom 5. st., noga se sužava i ukrašava dvostrukim volutama rađenim na proboj i postavljenim slobodno u prostoru, kakav je i ulomak iz Narone. Masivne i fasetirane lukovice također su značajka tog tipa.

²⁸ id. fig. 4, fig. 5

²⁹ Mađarska: Szöny, Dunapentele: BÍRÓ 1994: T. LIX, 499-505; Tac: BÍRÓ 1987: T. 9, 54; T. 12, 100; T. 28, 247, 248, 251; T. 34, 335-337; Austrija: Lentia: RUPRECHTBERGER 1979: 297-299, 301-303; PETKOVIĆ 1995: T. XVII, 10, 13, 15, 18; PETRU 1972: T. I, 17, 18; T. XXX, 7; T. LXXXI, 1; T. LVII, 1; T. LXXIV, 19; T. LXXXIV, 1; Njemačka: Nida-Hedderheim: KOHLERT-NÉMETH 1990: 90; Mainz: GOETHERT-POLASCHEK 1983: 200, sl. 145, f, c, b, d; Ptuj: ISTENIČ 2000: T. 95, 11, grob 468; T. 95, 14, grob 472; T. 121, 6, grob 587; T. 125, 11, grob 589; ALARCÃO, ETIENNE et al. 1979: 80-82, T. XII, 304. *Tipologija*: (BÍRÓ - skupina A; RUPRECHTBERGER - skupina 7; PETKOVIĆ - tip 1, varijanta 1; tip 2, varijanta 1; V. ŠARANOVIC-SVETEK - tip 1)

³⁰ GERHARZ 1987: 77-108, T. 19, 163; BUŠKARIOL 1989a: 23-28; VINSKI 1967: 10, 11, T. 5,1; PRÖTTEL 1988: 368, T. 8; JOBST 1975: 105, 106, T. 44, 300; RIHA 1994: T. 38, 2741; FEUGÈRE 1985: T. 165, 2048; MIGOTTI 1994: 101, kat. br. 107, sl. 107; BURGER 1966: 143, sl. 97, 3, gr. 42, T. XCI, 2; KOVRIG 1937: T. XIX, 194; IVČEVIĆ 2000: 158, 159, kat. br. 80-83, T. XXII, 80-83; GILLES 1984: 113, 114, sl. 31f

Takve se fibule vezuju uz žensku nošnju, ne samo zbog konstrukcijskih značajki, već je ta činjenica dokumentirana nalazima luksuznih primjeraka tog tipa kao dio ženske nošnje.³¹

13. inv. br. 1935; košarasta naušnica;
zlato;

zadnja trećina 6. - prva polovina 7. st.;

nešto ispod nivoa amfore groba br. 2, 16. 6. 1995.;

težina 6,13 g, visina 4,1 cm, promjer alke 2,2 cm, košarica je deformirana, sadašnja visina 1,7 cm, širina 0,9 cm, alka za vješanje napravljena je od žice kružnoga presjeka, glatka, neukrašena, na stražnjoj strani ima okruglo zadebljanje s rupicom u koju se pritiskom uvlačio drugi kraj alke i na taj način se naušnica kopčala, košarica je zalemljena na alku direktno i pomoću kružne alkice od žice, koja je dodatno učvršćuje, košarica je polukuglasta oblika, izrađena je od žice savijene u vitice, s prednje strane košaricu je zatvarao trostruk niz žice ukrašen pseudogranulama, u sredini je otvor u koji se umetala perla, koja je sačuvana samo u ostacima.³²

Značajka košarastih naušnica je velika prostorna raširenost i bogat tipološki razvoj,³³ koji se može pratiti od prve polovine 6. st., pa sve do tipova datiranih u kraj 7. i početak 8. st., koji pripadaju kesteljskoj kulturi i idu u vrijeme II. avarskog kaganata. Primjerak pronađen u Augusteumu u Naroni pripada tipičnom razvijenom obliku (Possenti grupa II, tip 2a, koji se još naziva i tip "Castel Trosino").

Taj tip naušnice pripisuje se materijalu karakterističnom za starosjedilačko stanovništvo, koji se izrađivao u lokalnim radionicama, kao i neki drugi oblici nakita kasnoantičkoga vremena na području provincije Dalmacije. Gotovo je sigurno taj materijal u uporabi germanskih došljaka na naše područje, ali ju je moguće ustvrditi samo za predmete nađene u zatvorenim grobnim cjelinama s izrazito germanskim materijalom.

14. inv. br. 1936; narukvica;

bronca;

5.-7. st.;

u sloju grobova u južnom dijelu cele, 19. 6. 1995.;

promjer: vanjski 5,9 cm, unutrašnji 5,4 cm, okrugla narukvica otvorenih krajeva, kružnoga presjeka, krajevi su lagano zadebljani i ukrašeni urezanim horizontalnim linijama.³⁴

³¹ Blago iz Tenea u Alžiru pripisuje se Gali Placidiji; GERHARZ 1987: T. 19, 163, a u Splitu je pronađeno kao dio inventara ženskoga groba otkrivenoga uz krstionicu u Dioklecijanovoj palači; BUŠKARIOL 1989a: 23-28

³² HAMPEL 1905: T. 177, 12 a (Fenék), T. 166, 2a (Keszthely); Od Rimljanov do Slovanov 2001: 45, sl. 123, 3, kat. br. 123, 3; La necropoli altomedievale 1995: 294, 296, sl. 238, gr. 168, kat. br. 168,2; VINSKI 1954: sl. 2 (Balina glavica kod Drniša), sl. 3. (Dalmacija, nepoznato nalazište); KASTELIC 1960: sl. 18, 1; Tesori nazionali 1991: 61, 273, 185, kat. br. 273; BARKÓCZI 1968: T. LVII, 1,2; MENGHIN 1985: T. 34; SCHAFFRAN 1914: T. 52, b

³³ KASTELIC 1960: 23

³⁴ KASTELIC 1960: T. XII, 2; La necropoli altomedievale 1995: 268, sl. 217; VINSKI 1968: T. III; T. IV, 9; JOVANOVIĆ 1978: 30, kat. br. 35, sl. 45; Od Rimljanov do Slovanov 2001: 45, sl. 122

Brončana narukvica otvorenih, zadebljanih krajeva, ponekad ukrašenih jednostavnim ukrasom, pripada istoj kategoriji materijala kao i košaraste naušnice, dakle riječ je o nakitnom obliku određive pripadnosti romanskom stanovništvu, odnosno starosjedilačkom horizontu. Traju od 5. do 7. st.

KOŠTANI NALAZI

15. inv. br. 1732; pršljen za predenje;

kost;

Carstvo;

u sloju porušenog hrama u sjevernom dijelu, 5. 6. 1996.;

promjer 4,4 - 4,6 cm, visina 2,2 cm, konični pršljen, površina mu je dosta oštećena, samo na dvama manjim segmentima sačuvan površinski sloj, koji je čini se bio uglačan i što je rijedak slučaj s ovakvim predmetima - neukrašen.³⁵

16. inv. br. 1731; žeton za igru ili računanje;

kost;

Carstvo;

temenos, 29. 6. 1999.;

promjer 3 cm, debljina 0,3 cm, okrugli žeton, s jedne strane ravan i neukrašen, s druge ukrašen kružnicama uz rub i u središtu.³⁶

Ilustracije u oxfordskom i barcelonskom katalogu (cf. *Note*)

³⁵ BÍRÓ 1987: T. 12, 60, 61, 63; T. 26, 173; BÍRÓ 1994: 50, T. LXIV, 554, 555; PETKOVIĆ 1995: 44, T. XXXI, 1; ŠARANOVIĆ-SVETEK 1981: 161, T. VIII, 4; Od Rimljanov do Slovanov 2001: 34, sl. 93,1; TOPÁL 1993: 175, T. 69, 12, gr. 112; ALARCÃO, ETIENNE et al. 1979: 49, 50, T. X, 140; GOETHERT-POLASCHEK 1983: 197, sl. 142, a,b, e-h; ISTENIČ 2000: T. 24, 5, grob 118; T. 55, 6, grob 271; T. 103, 1, grob 493

³⁶ BÍRÓ 1994: T. LXXXIII, 838-843; BÍRÓ 1987: sl. 285; PETKOVIĆ 1995: T. XL, 5,6; ISTENIČ 2000: 35, gr. 72, T. 15, 5-11; ŠARANOVIĆ-SVETEK 1981: 164, 165, T. IX, 17-19; ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990: 80, T. LXX, 7, gr. 30; FISCHER 1973: 141, sl. 49, 4

LITERATURA

ALARCÃO – ETIENNE et al. 1979

Alarcão, J. – Etienne, R. – Moutinho Alarcão, A. – da Ponte, S., *Fouilles de Conimbriga VII, Trouvailles diverses – Conclusions générales*, Paris 1979

BARKÓCZI 1948

Barkóczi, L., *Deux tombes de cheval à Brigetio*, Archeologiai Črtésitö, ser. III, VII-IX, Budapest 1946-1948, pp. 169-182

BARKÓCZI 1968

Barkóczi, L., *A 6th century cemetery from Keszthely-Fenekpuszta*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XX, 1-4, Budapest 1968, pp. 275-311

BECKMANN 1969

Beckmann, C., *Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, Saalburg Jahrbuch XXVI, Saalburg 1969, pp. 5-106

BINSFELD 1984

Binsfeld, W., *Schuppen von Panzerhemden*, in: Trier Kaiserresidenz und Bischofssitz, Mainz am Rhein 1984, pp. 160-161

BÍRÓ 1987

Bíró, M. T., *Gorsium Bone Carvings*, Alba Regia XXIII, Székesfehérvár 1987, pp. 25-64

BÍRÓ 1994

Bíró, M. T., *The Bone Objects of the Roman Collection*, Budapest 1994 (Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica II)

BÖHME 1972

Böhme, A., *Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel*, Saalburg Jahrbuch XXIX, Saalburg 1972

BOJOVIĆ 1983

Bojović, D., *Rimske fibule Singidunuma*, Beograd 1983

BOUBE-PICCOT 1980

Boube-Piccot, C., *Les bronzes antiques du Maroc III, Les chars et l'attelage*, Rabat 1980 (Études et Travaux d'archéologie Marocaine, VIII)

BRUNŠMID 1901

Brunšmid, J., *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, N.S. 5, Zagreb 1901, pp. 87-168

BURGER 1966

Burger, A. Sz., *The Late Roman Cemetery at Ságvár*, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XVIII/1-4, Budapest 1966, pp. 99-234

BUŠKARIOL 1989a

Buškariol, F., *Nalaz groba s nakitom kraj krstionice u Splitu*, Kulturna baština 19, Split 1989, pp. 23-28

DIXON – SOUTHERN 1992

Dixon, K. R. – Southern, P., *The Roman Cavalry, From the First to the Third Century AD*, London 1992

FAUDUET 1999

Fauduet, I., *Fibules préromaines, romaines et mérovingiennes du musée du Louvre*, Paris 1999 (Études d'histoire et d'archéologie, 5)

FEUGÈRE 1985

Feugère, M., *Les fibules en Gaule Méridionale*, Revue archéologique de Narbonnaise 12, Paris 1985

FISCHER 1966

Fischer, F., *Frühe Fibeln aus Aquileia*, Aquileia nostra 37, Milano 1966, pp. 7-26

FISCHER 1973

Fischer, U., *Grabungen im römischen Steinkastell von Hedderheim 1957-1959*, Frankfurt am Main 1973 (Schriften des Frankfurter Museums für vor- und Frühgeschichte, II)

GERHARZ 1987

Gerharz, R. R., *Fibeln aus Afrika*, Saalburg Jahrbuch 43, Saalburg 1987, pp. 77-107

GILLES 1984

Gilles, K. J., *Goldfibeln*, in: Trier Kaiserresidenz und Bischofssitz, Mainz am Rhein 1984, pp. 49-59

GOETHERT-POLASCHEK 1983

Goethert-Polaschek, K., *Handwerk und Handel*, in: Die Römer an Mosel und Saar, Trier 1983, pp. 194-240

GUIRAUD 1989

Guiraud, H., *Bagues et anneaux à l' époque romaine en Gaule*, Gallia 46, Paris 1989, pp. 173-211

HAMPEL 1905

Hampel, J., *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I-III*, Braunschweig 1905

HENDERSON 1949

Henderson, A. M., *Small objects in metal, bone, glass, etc., Four Reports on the Excavations of the Roman Fort at Richborough, Kent*, Reports of the Research Committee Society of Antiquaries of London XIV, Oxford 1949, pp. 106-160

ISTENIČ 2000

Istenič, J., *Poetovio, Zahodna grobišča II. Grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu*, Ljubljana 2000 (Katalogi in monografije, 33)

IVČEVIĆ 2000

Ivčević, S., *Lukovičaste fibule iz Salone u Arheološkom muzeju u Splitu*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 92/1999, Split 2000, pp. 125-187

IVČEVIĆ 2002

Ivčević, S., *Fibule*, in: E. Marin (ed.), *Longae Salonae I-II*, Split 2002, I: pp. 229-276; II: pp. 124-147

IVČEVIĆ 2003a

Ivčević, S., *Antički metalni predmeti iz Narone*, in: E. Marin (ed.), *Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve*, Zagreb-Metković-Split 2003, pp. 129-167 (Izdanja HAD-a, 22)

IVČEVIĆ 2003b

Ivčević, S., *Metalni i koštani nalazi iz Augusteuma Narone*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 95/2002, Split 2003, pp. 345-362

JACANOVIĆ 1995

Jacanović, D., *Narukvice sa spiralno namotanim krajevima iz tekijske i barske ostave*, Radionice i kovnice srebra, Beograd 1995, pp. 101-109

JOBST 1975

Jobst, W., *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, Linz 1975 (Forschungen in Lauriacum, 10)

JOVANOVIĆ 1978

Jovanović, A., *Nakit u rimskoj Dardaniji*, Beograd 1978 (Dissertationes et monographiae, XXI)

KASTELIC 1960

Kastelic, J., *Slovanska nekropola na Bledu*, Ljubljana 1960, pp. 7-43 (Dela / Razred za zgodovinske vede, 13)

KOHLETT-NÉMETH 1990

M. Kohler-Németh, *Römische Bronzen II aus Nida-Hedderheim, Fund Sachen aus dem Hausrat*, Katalog, Archäologische Reihe 11, Frankfurt am Main

KOŠČEVIĆ 1980

Koščević, R., *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb 1981

KOŠČEVIĆ 1991

Koščević, R., *Antička bronca iz Siska*, Zagreb 1991

KOVRIĆ 1937

Kovrig, I., *Die haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien*, Budapest 1937 (Dissertationes Pannonicae, II/4)

LAWSON 1978

Lawson, A. K., *Studien zum römischen Pferdegeschirr*, Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums 25/1978, Mainz 1982, pp. 131-172

LERAT 1956

Lerat, L., *Catalogue des collections archéologiques de Besançon, II. - Les fibules gallo-romaines*, Annales littéraires de l'Université de Besançon III/1, Besançon 1956

MACKENSEN 1991

Mackensen, M., *Frühkaiserzeitliches Pferdegeschirr aus Thamusia*, Germania 69/1, Mainz 1991, pp. 166-175

MANO-ZISI 1957

Mano-Zisi, Đ., *Nalaz iz Tekije*, Beograd, 1957

MARIĆ 1968

Marić, Z., *Japodske nekropole u dolini Une*, Glasnik Zemaljskog muzeja, N.S. XXIII, Sarajevo 1968, pp. 5-81

MENGHIN 1985

Menghin, W., *Die Langobarden, Archäologie und Geschichte*, Stuttgart 1985

MIGOTTI 1994

Migotti, B., *Arheološka grada iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj*, in: Ž. Demo (ed.), *Od nepobjedivog Sunca do Sunca pravde, Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 1994, pp. 41-71

MIHOVILIĆ 1979

Mihovilić, K., *Prstenje i naušnice rimskog doba Slovenije*, Arheološki vestnik 30, Ljubljana 1979, pp. 223-242

NEDVED 1981

Nedved, B., *Nakit rimskog razdoblja*, in: *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, Zadar 1981, pp. 151-182

OLDENSTEIN 1977

Oldenstein, I., *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 57, Mainz 1977, pp. 51-284

PETKOVIĆ 1995

Petković, S., *Rimski predmeti od kosti i roga s područja Gornje Mezije*, Beograd 1995

PETRU 1972

Petru, S., *Emonske nekropole*, Ljubljana 1972 (Katalogi in monografije, 7)

POPESCU 1945

Popescu, D., *Fibeln aus den Nationalmuseum für Altertümer in Bucuresti*, Dacia IX-X/1941-1944, Bucuresti 1945, pp. 485-505

POPOVIĆ 1992

Popović, I., *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu. 1. Prstenje*, Beograd 1992 (Antika, 6/1)

PRÖTTEL 1988

Pröttel, P. M., *Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln*, Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseum 35/1, Mainz 1988, pp. 347-372

RIECKHOFF 1975

Rieckhoff, S., *Münzen und Fibeln aus den Vicus des Kastells Hüfingen*, Saalburg Jahrbuch XXXII, Saalburg 1975, pp. 5-105

RIHA 1994

Riha, E., *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Augst 1994 (Forschungen in Augst, 18)

RUPRECHTSBERGER 1979

Ruprechtsberger, E. M., *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Meseen Enns und Linz*, Linz 1979

SCHAFFFRAN 1914

Schaffran, E., *Die Kunst der Langobarden in Italien*, Leipzig 1914

ŠARANOVIĆ-SVETEK 1981

Šaranović-Svetek, V., *Tipologija koštanih predmeta iz Sirmijuma*, Rad Vojvodanskih muzeja 27, Novi Sad 1981, pp. 149-179

TOPÁL 1993

J. Topál, Roman cemeteries of Aquincum, Pannonia, The Western Cemetery (Bécsi Road) I, Budapest

UNZ – DESCHLER-ERB 1997

Unz, C. – Deschler-Erb, E., *Katalog der Militaria aus Vindonissa, Militärische Funde, Pferdegeschirr und Jochteile bis 1976*, Veröffentlichender Gesellschaft pro Vindonissa XIV, Brugg 1997

VINSKI 1954

Vinski, Z., *Körbchenohrringe aus Kroatien, Die Wiener Schule der Völkerkunde*, in: Festschrift zum 25jährigen Bestand 1929-1954, pp. 563-568

VINSKI 1967

Vinski, Z., *Kasnoantički starosjedioci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 69/1967, Split 1974, pp. 5-86

VINSKI 1968

Vinski, Z., *Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3. ser., 3, Zagreb 1968, pp. 103-168

VOIROL 2000

Voirol, A., *Etats d'armes. Les militatia d'Avenches/Aventicum*, Bulletin de l'Association Pro Aventico 42, Avenches 2000, pp. 7-92

ZOTOVIĆ–JORDOVIĆ 1990

Zotović, Lj. –Jordović, Č., *Viminacium, nekropola "Više grobalja"*, Beograd 1990

Note:

The English and Spanish versions of this text, with illustrations, were published in *The Rise and Fall of an Imperial Shrine. Roman Sculpture from the Augusteum at Naronā*, ed. E. Marin and M. Vickers, Split 2004, *Divo Augusto. La descoberta d'un temple romà a Croàcia. El descubrimiento de un templo romano en Croàcia*, ed. E. Marin and I. Rodà, Split 2004.